

retningsverdenen bibeholdes. Vurderingen af denne periode er dog mere skitse-mæssig og tager næppe tilstrækkelig hensyn til det forhold, at forretningsverdenen i det 19. årh. havde måttet argumentere ud fra, at industri og handel var nye erhverv, mens disse erhverv i mellemkrigstiden var blevet en del – endda en væsentlig del – af det etablerede samfund. I det hele må man nok sige, at Marshall's undersøgelse er mest værdifuld i sin redegørelse for forretningsverdens holdning indtil begyndelsen af dette århundrede.

NIELS AMSTRUP

RICHARD N. KOTTMAN: *Reciprocity and the North Atlantic Triangle, 1932-1938*. Ithaka, New York, Cornell University Press, 1968. xiv + 294 s. \$ 7.50.

Bogen er en analytisk og kronologisk skildring af Englands og USA's bestræbelser på at nå frem til handelsmæssigt samarbejde i 1930'erne. Da England under indtryk af depressionen fik arrangeret imperiel toldpræference med Ottawakonferencen 1932 svarede USA under Franklin D. Roosevelt med endnu mere økonomisk nationalisme end under Hoover: USA gik bort fra guld og »saboterede« den økonomiske verdenskonference i London 1933. Men efter at have sundet sig begyndte USA så gennem Hull som udenrigsminister at indlede toldforhandlinger med Canada. Dette var det egentlige svar på Ottawakonferencen. USA ville bryde Commonwealth-muren.

Efter de to første kapitler følger den egentlige bog om de indviklede forhandlinger indenfor den Nordatlantiske Trekant (Washington, Ottawa, London) som førte frem til dels en amerikansk-canadisk toldnedsættelse i 1935 og dels den amerikansk-engelske traktat 1938 (suppleret med en ny amerikansk-canadisk aftale). Skildringen af disse vanskelige forhandlingsforløb, med rivalisering mellem de forskellige udenrigs- og handelsministerier, med uenighed indenfor partierne (og mellem partierne), og med de øvrige udenrigspolitiske begivenheder spillende ind på forhandlingsforløbet er gjort med pædagogisk elegance. Forfatteren formår at holde stadig flere bolde i luften samtidig. Og som han udreder, hvorledes de forskellige erhvervsgrupper kæmper for deres formentlige ret i de tre lande, får han også tid til i korte vignetter at levendegøre statsmænd og forhandlingsledere, undertiden på en nærgående måde som i forbindelse med Canadas konservative premierminister Richard Bennett.

Mens Hull mente, at en liberaliseret verdenshandel ville være det rationelle svar på Hitler og Japan, var det englændernes tro og således Neville Chamberlains, at den udenrigspolitiske situation ikke kunne klares med handelspolitik. »Mestbegunstigelsesprincippet« ville englænderne i øvrigt ikke acceptere, de ville kun tale om bilaterale toldsænkninger, men mere fundamentalt grundede deres uenighed med USA sig i, at de mente, at Tyskland og Japan (og Italien) skulle mødes med henholdende »appeasement« og oprustning. Endnu efter at den engelsk-amerikanske toldtraktat var underskrevet i 1938 holdt Chamberlain fast ved denne indstilling. Chamberlain og hans rådgivere havde ikke tillid til USA p. g. a. dets stærke isolationistiske elementer. Og det var karakteristisk, at Chamberlain forholdt sig kølig over for Roosevelt's følelse i 1937 og 1938 om en international fredskonference. Selve forløbet af toldforhandlingerne, viser Kott-

man, var faktisk også med til at gøre forholdet mellem England og USA anspændt bag den høflige (og mindre høflige) facade. Hull missionerede for handelsliberalisering, men når det kom til konkrete forhandlinger om de enkelte varegrupper, var han meget forsigtig. Hull fremstår som en svag og ikke særlig indsigtfuld udenrigsminister. Chamberlain honoreres med en opvurdering, formentlig under inspiration af Keith Feilings biografi.

Det var især landbruget, som vanskeliggjorde forhandlingerne, dernæst tekstil-, trævare- og filmindustrierne. En anden vanskelighed beroede på, at både England og USA ofte ignorerede, at også canadiske forhandlere havde hjemlige økonomiske interesser, de ikke kunne svigte. Det mest nye i Kottman's bog er vel understregningen af Canadas voksende rolle: skulle Canada være hovedhjørnestenen i den nordatlantiske bro, skulle stenen sættes på plads af Canada selv (MacKenzie King). Dernæst kaster bogen nyt lys over »magtkampen« mellem USA og England, ikke mindst i forholdet til Commonwealth. Problemet dollar/sterling, som blev særligt aktuelt fra 1934, inddrages ikke i beskrivelsen af toldforhandlingerne. Her må læseren stole på W. N. Medlicotts fortrinlige bog *Contemporary England 1914-64* (Longmans 1967) eller driste sig ind i Richard N. Gardners *Sterling-Dollar Diplomacy* (Oxford U. P. 1956, rev. ed. 1969).

Vedr. kilder kan kort noteres: Kottman har brugt Roosevelts, Hulls, Bennetts, Morgenthaus og andres private papirer. Dernæst har forfatteren haft adgang til State Departments arkiver (samtidige avisudklip!). Englands og Canadas udenrigsministerielle arkiver har han af gode grunde ikke haft adgang til. Endelig bør anføres, at forfatteren synes at have fået et væld af »inside information« fra J. Pierrepoint Moffat's private dagbøger. Moffat var ansat i det amerikanske udenrigsministerium, og det vil vel ikke være nogen overraskelse, om hans dagbøger bliver udgivet ved – R. N. Kottman.

ERIK ARNE HANSEN

Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht 1940-45. Hrsg. von PERCY E. SCHRAMM. Bd. I-IV. Frankfurt am Main, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, 1961-65. 6643 s. 696 DM.

Det har været hævdet, at udgivelser som den foreliggende, ialt 7 bind omfattende 6600 tættrykte sider, idag er overflødige. Historikere vil ikke slå sig til tåls med publicerede aktudgaver, men vil søge til de originale kilder, og andre vil ikke have interesse i disse omfattende dokumentmasser. Den anvendte tid og energi ville bedre kunne bruges på monografier og bearbejdelser.

Det er klart, at man ikke ukritisk kan give sig til at publicere løs af de uhyre mængder kildemateriale, som den moderne bureaukratiske stat og de mange organisationer, der fungerer i tilknytning til den, efterlader. På den anden side må man ikke undervurdere de vanskeligheder, der er forbundet med at arbejde med det originale kildemateriale selv for en historiker med bevillinger i ryggen. Alene ordningen og systematiseringen af arkiverne er et betydeligt arbejde, som må foretages om og om igen, hver gang et område på ny tages op af en historiker. Jeg vil hævde, at en kildeudgave som den foreliggende ligger sikkert indenfor det område, hvor en publikation set i længere tidsperspektiv er tilrådelig. En ud-